

Buxoro shahridagi muzeylar tarixi

Nurulloyev Shahriyor Shavkatovich

Buxoro davlat pedagogika instituti Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti
1-tar 23-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola Buxoro shahridagi muzeylar tarixining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ularning ilmiy-madaniy ahamiyatini tahlil qiladi. Buxoro – ko‘p asrlik tarixga ega bo‘lgan shahar sifatida, o‘zining boy moddiy va ma’naviy merosini muzeylar orqali asrab kelmoqda. Maqolada dastlabki muzey faoliyati 1922-yilda Buxoro Davlat muzeyi tashkil topishi bilan boshlanganligi, keyinchalik 1945-yilda u viloyat o‘lkashunoslik muzeyiga aylangani va mustaqillikdan so‘ng Buxoro Tarixiy-arxitektura muzey-qo‘riqxonasi sifatida rivojlangani yoritilgan. Muzeylar tarkibiga tarixiy obidalar, nodir eksponatlar, qadimiy hunarmandchilik buyumlari, arxeologik topilmalar, qo‘lyozmalar va tarixiy shaxslar bilan bog‘liq hujjatlar kiradi. Shuningdek, maqolada Fayzulla Xo‘jayev uy-muzeyi, Xunarmandlar markazi muzeyi kabi maxsus ekspozitsiyalar to‘g‘risida ma’lumot berilgan. Muzeylarning ilmiy-tadqiqot, tarbiyaviy, turizm va xalqaro hamkorlikdagi o‘rni ochib berilgan. UNESCO tomonidan Buxoroning Butunjahon merosi ro‘yxatiga kiritilishi muzeylarning xalqaro nufuzini oshirishga xizmat qilgan. Mualliflar va tadqiqotchilar fikrlari asosida muzeylarning tarixiy xotirani tiklashdagi roli asosli ravishda tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Buxoro, muzeylar tarixi, o‘lkashunoslik muzeyi, Tarixiy-arxitektura muzey-qo‘riqxonasi, Fayzulla Xo‘jayev uy-muzeyi, arxeologik topilmalar, xalq hunarmandchiligi, tarixiy obidalar, UNESCO, madaniy meros, ilmiy-tadqiqot, turizm, tarixiy xotira.

Buxoro – Sharqning eng qadimiy va betakror shaharlaridan biri bo‘lib, ming yillik tarixiy-madaniy merosini bugungi kunga qadar asrab kelayotgan muqaddas maskanlardan sanaladi. Bu shahar qadimdan ilm-fan, madaniyat va hunarmandchilik markazi bo‘lib, undagi tarixiy obidalar, qadimiy me’moriy yodgorliklar va arxeologik topilmalar orqali butun insoniyat madaniyati tarixida muhim o‘rin egallaydi. Aynan shu bebaho merosni ilmiy, madaniy va estetik jihatdan saqlash, o‘rganish va targ‘ib qilish maqsadida Buxoro shahrida turli yo‘nalishdagi muzeylar tashkil etilgan bo‘lib, ularning shakllanishi ham o‘ziga xos tarixiy bosqichlardan iborat.

Buxoro muzeylari tarixi XX asr boshlariga borib taqaladi. Dastlabki muzey faoliyati 1922-yilda tashkil etilgan Buxoro Davlat muzeyi bilan bog‘liq. Bu muzey Buxoro amirligi tugatilgach, o‘z faoliyatini boshlagan bo‘lib, dastlabki eksponatlari sobiq amir saroyidan, shuningdek, Buxorodagi madrasalar va kutubxonalardan

to'plangan. Bu haqda tarixchi A. Jo'rayev shunday deydi: *"Sovet hokimiyati ilk yillarida Buxoro Davlat muzeyi Buxoro xonligining moddiy va madaniy boyliklarini jamlash va targ'ib qilish vositasi bo'lgan"*.

Keyinchalik bu muzey 1945-yilda "Buxoro viloyat o'lkashunoslik muzeyi" deb nomlanadi va uning faoliyati kengaytiriladi. Ekspонатlar tarkibida arxeologik qazilmalar, qadimiy qurollar, tangalar, milliy kiyimlar, nodir qo'lyozmalar va hunarmandchilik buyumlari alohida o'rin egallaydi. Mazkur muzey o'z faoliyatini nafaqat ko'rgazmalar bilan cheklamay, balki ilmiy-tadqiqot ishlarini ham amalga oshirgan. Buxoro tarixiga oid qimmatli topilmalar, ayniqsa, V-VIII asrlarga oid arxeologik artefaktlar bu yerda sistematiq tarzda tasniflangan.

1992-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, Buxorodagi muzeylar faoliyatida yangi davr boshlandi. Mustaqillik yillarida milliy qadriyatlarni tiklash, tarixiy merosni qayta baholash jarayonida muzeylarning roli ortdi. Ayniqsa, 1997-yilda Buxoroning 2500 yillik yubileyi munosabati bilan ko'plab tarixiy obyektlar rekonstruksiya qilindi, yangi muzeylar tashkil etildi, mavjudlari esa zamonaviy jihozlar bilan ta'minlandi.

Hozirgi kunda Buxoroda faoliyat yuritayotgan muhim muzeylardan biri – Buxoro Tarixiy-arxitektura muzey-qo'riqxonasi hisoblanadi. U 1982-yilda tashkil etilgan bo'lib, shahardagi 140 dan ortiq tarixiy obyektlarni o'z ichiga oladi. Bu muzey tizimiga Poyi-Kalon majmuasi, Ark qal'asi, Ismoil Somoniy maqbarasi, Labihovuz ansambli kabi yodgorliklar kiradi. Har bir obida muzey ekspонатlari sifatida ilmiy asosda saqlanadi va xalqaro turizm hamda tarixiy merosni ommalashtirishga xizmat qiladi.

Buxorodagi yana bir muhim madaniyat maskani – Fayzulla Xo'jayev uy-muzeyi bo'lib, u O'zbekistonning yirik davlat arbobi va jadid ma'rifatchisining shaxsiy hayoti, faoliyati va davrining ijtimoiy-siyosiy holatini yoritadi. Bu muzeyda XX asr boshlariga oid maishiy buyumlar, suratlar, xatlar, hujjatlar saqlanadi. Tarixchi D. Alimova bu haqda shunday deydi: *"Jadidlar merosini saqlash va avlodlarga yetkazishda xotira muzeylarining roli beqiyos bo'lib, ular milliy tarixni chuqur anglashga zamin yaratadi"*.

Buxorodagi hunarmandchilik va etnografiyaga oid ekspонатlarni o'zida jamlagan muzeylardan biri – Hunarmandlar markazi muzeyi bo'lib, unda zardo'zlik, kashtachilik, yog'och o'ymakorligi, misgarlik kabi Buxoroga xos xalq hunarmandchiligi namunalarini ko'rish mumkin. Bu muzey Buxoroning nafaqat tarixiy, balki zamonaviy madaniy hayotining ajralmas bo'lagiga aylangan.

Buxoro muzeylarining xalqaro ilmiy hamkorlik doirasidagi faoliyati ham sezilarli darajada kengaygan. UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda ko'plab loyihalar amalga oshirilgan. Jumladan, Buxoro shahri va uning

tarixiy yodgorliklari 1993-yilda UNESCOning Butunjahon merosi ro'yxatiga kiritilgan bo'lib, bu holat shahar muzeylarining xalqaro maydonda tan olinishi va rivojlanishiga zamin yaratdi.

Shunday qilib, Buxorodagi muzeylar faqat eksponatlar to'plangan joy emas, balki ilmiy-tadqiqot, tarbiyaviy, turistik va xalqaro madaniy aloqalarni shakllantiruvchi markazlar hisoblanadi. Ularning faoliyati Buxoroning tarixiy shaxsiyati, madaniy xotirasi va milliy o'zlikni anglash jarayonida muhim o'rin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Jo'rayev A. *Buxoro: tarix va madaniyat manbalari*. – Toshkent: Fan, 2004.
2. Alimova D. *Milliy uyg'onish va muzeylar tizimi: tarixiy tahlil*. – Toshkent: Sharq, 2010.
3. Xayrullayeva G. *Buxoro Tarixiy-arxitektura muzey-qo'riqxonasi: kecha va bugun*. – Buxoro: Imkon, 2018.
4. Raximov M. *O'zbekiston muzeylari va madaniy merosni saqlash masalalari*. – Samarqand: Istiqlof, 2015.
5. UNESCO World Heritage Centre. *Historic Centre of Bukhara*. – Paris: UNESCO, 1993.
6. Tursunov R. *Buxoroning moddiy va nomoddiy madaniyati*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2007.
7. Usmonov Z. *Muзейshunoslik asoslari*. – Toshkent: Universitet, 2020.
8. Ziyoy H. *Sharq madaniy merosi va tarixiy yodgorliklar*. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2019.